(Колоніальні настрої в
дореволюційній руській армії)
Лірична поема

Частина І.

Давно вже ніч свої пустелі
великі зорі висипа,
давно в бараці раби темні,
як під водою вічні скелі,
на нарах сонними лежать.

Висока стеля капа мокра,
бо люди дихають, сопуть...
а дума сльози із-над Волги
на поле рідне глухо котить,
де села сонячні ростуть.

Ой думи мої, зорі...
ген-ген буран од степу
до гір закотив небо
і вами у безодні,
неначе корогвами,
гойда понад снігами!

Колись мені мати
серпа одшукали,
жартуючи, жати
в степи виряджали,
а я був дитина —
й мале цуценятко
узяв у торбину
та й рушив до батька.
Із цуциком милим

у житі ганяли
і сонце в долини,
мов колесо, гнали.
А батько косили
у гонах під шляхом:
об сонячні жили
косою бряжчали...
Гукнули на мене
над свіжим покосом,
щоб я, мов шалений,
не бігав там зовсім.
І перепел знявся
із степу на вітер,
і сонце сховалось
у сірому пір'ї.
І цілий день літній
в повітці у яслах
із цуциком бідним
лежав я та плакав.
Язик його теплий
лизав мені губи,
мов щіточка, терпко
чесав мені чуба.
І я з його ласки
заснув, мов з купелі...
Прокинувсь — у яслах
уже було темно...
А мати стояли
мої наді мною
і зорі знімали
із неба рукою...
У чуб мій вплітали,
мов зерно в колосся,
ще й лоб цілували
в заплаканих росах.

Гей, мрії, демони лукаві,
нащо терзаєте мій дух —
важкі примари дня криваві
спиняють часу вічний рух.
І, я ж забув лиш на хвилину
про долю — муку мовчазну.
Забув, що у кайданах згину
під ніч похмуру та грізну.
Мене чужина приголубить.
на Волзі в дикому яру,
про волю пісню там затрубить
буран величний у бору.
А осінь пізняя заплаче
за юним згубленим життям,
і ворон хмарами прокряче
свій сум самотності полям.
Забув...
Та ти ходою кам'яною,
людино сіра, вартовий —
розвіяв дійсністю страшною
вінок думок мій польовий.
А ніч все тягнеться, як ріки,
і давить душу, мов піском...
Коли ж, коли ми вже розіб'єм
кайданом катові висок?!
Ой думи мої, зорі...
ген-ген буран од степу
до гір захопив небо
і вами у безодні,
неначе корогвами,
гойда понад снігами.

На тройці дзвонить схід за лісом:
зимовий день на лікті знявсь;
в бараці сон тумани віша,

народ заснув, як розіп'явсь.
Густе повітря душить груди...
У поле хочеться зітхнуть;
од поту мокрі раби... люди...
шукають вошей і хропуть.
А я качаюся на нарах,
ліса ввижаються мені;
лани кохані в світлих чарах
шумлять у серці в глибині.
Чи я побачу й ще Вкраїну,
Дніпро та жито на полях?..
Чи, може, тут, в Росії, згину,
Як пес забутий, у рядах?..
Мов стогін з кручі, крик приходить:
"Пора вставати!.. Уставай!.."
Загув, як бджоли, люд-невольник...
Як осінь плаче серед гаю,
заплакав сум людей-жовнірів
на цинівках соснових нар...
Так дикий ворон десь на вітрі
у вікна б'ється поміж рам...
Під лайку кадрових пригінчих
свою рушницю кожен взяв,
на муштру, мов на муку вічну,
пішов...
У тугу душу закував.

День ясний, тихий і морозний,
як срібні дзвони, голосний;
і, наче пан, стоїть вельможний,
закривши полами всю Волгу,
у шатах снігу ліс густий.
Сліпуче іскрами сіяють
долини, гори в далині;
буран спинив і зорі й хмари,

лежить на горах, позіхає —
в постелі білій крижаній.
На площі рівній та великій
шикують ротами людей:
команда, крики линуть дикі
в повітря тихе із грудей.
Ось роті нашій розітнулась
"Рівняйсь!" — команда крижана,
луна над лісом посковзнулась,
як по стіні високій дня
та дзвінкоперая стріла,
що з лука випустив сармат.

Стоять у колонах юнацтво, діди —
безгласнії вівці держави,
стоять і чекають, коли їм іти
в рови на бенкети криваві...
І череп у брата, мов ляду, зірвать,
над горами мертвих розбити —
і, як печеніги, танець розпочать
по Литві в метелиці дикій.
Як вийде ж ридати над трупами ніч
і тугу на місяць повісить,
то й ваші вже кості там будуть стриміть,
як білі пеньки понад лісом.
На ранок вітри зірвуть листя в садах,
застелять шляхи на Вкраїні,
щоб вічно безплодні гули дерева
на сонці в степах-домовинах.
А ваша дружина, і сиві батьки,
і діти обідрані, голі
ой будуть по листі шляхами іти
од горя без розуму й волі...
Під листом шукатимуть ваших слідів...
Не найдуть...

не кончать дороги...
в чужинця впадуть на холодний поріг,
щоб вже й не вставати ніколи!..

Степи ж мої, далекий край! —
прощайте вже навіки!
Жене мене в строю відчай
учитись мовчки умирать,
як хвилю гонить вітер.

Над полем он гуде бугор,
немов казан підземний:
проз його рота,
наче бор,
зірвався з місця і бігом
летить в колонах степом.

Біжу я з ротою під ліс,
куди біжить Свіяга...
Над ними хмар тягар навис...
Як дід, нагнулось небо вниз —
нести їх не здолає.
Вже іній сів на ліс сріблом
і кучері узором
гойдаються в струнких сосон,
бо пара з нас ляга стовпом,
нахиленим над бором.

Мов капітан на кораблі,
посеред степу ротний
стоїть під лісом на бугрі
і в небі,
що збуло глибінь,
полоще крик недобрий:

"Наддайте шагу, маладци!" —
а мій сусіда стогне...
По жовтім змученім лиці
річками чорний піт летить,
щоб море горя сповнить...

Тривожно дзенькнули штики —
на села впав за обрій
страшний короткий стогін-крик,
упав на цвинтарні хрести,
щоб голосити в дзвонах.

А на снігу сусіда мій
харчав і побивався,
лила із рота кров у сніг,
неначе з сосни на вогні
живиця википала.

З'явився ротний коло нас:
"Ти что?.. А ну-ка, паря!.." —
та мерзлим чоботом, мов кат,
між ноги нижче живота
лежачого ударив.

А як побачив, шо жовнір
лежить в крові калюжі,
камінним голосом звелів:
"У лазарет!" І знов рабів
погнав у муштрі мучить.

Частина II

Ішла під небом в Каспій Волга,
ловила тіні берегів,

та крижана, мов мармурова,
плита упала із лісів:
сховала води в сині ями,
сховала відбітки від гір;
а самі горі над степами,
де хмари падають снопами,
он сяють днями із шпілів!

Отам на горах примостився
у лісі сивому шпиталь,
в сніги глибокі нахілився
та слуха, що гуде буран:
притулок темний для жовнірів
кого ти викинув з вікна
у ліс густий під хмари сірі,
що звисли з неба, наче вії,
туди, де туча залягла.

Його пси дикі оточили
і зуби гострі, як шпилі,
в сніги холодні застромили
десь аж до чорної землі.
До того ж трупа не підлізуть —
жіноча постать там стоїть,
як постамент журби залізний,
у свиті ношеній, облізлій
та стереже його од їх.

У неї капають ще сльози
в обличчя мертве юнака —
й немов сміються на морозі
до неї губи мертвяка.
Як місяць стане під лісами,
лілеї світить ним вона...
Круг трупа квітки над снігами

чудними білими лістками
до ранку срібного горять...

Загомонів у лісі білім
словами сніжними шпиталь —
і в горах мертвозанімілих
уже став слухати буран:
вночі жовніри у палату
внесли товариша свого —
він кров'ю ліжко все заляпав,
і на підлогу натекла там
густа, гаряча, темна кров.

Всю ніч сердега побівався
та ліжком гуркав піж вікном;
до луток пальцями чіплявся ,
кричав, що їде він Дніпром.
Кричав, що з човна йому мати
змиває голову в воді;
таких, як лебеді, крилатих
метеликів бере в латтаті,
пуска на брові та до вій.

Пуска на брови й промовляє:
дивися, синку, аж на дно —
твоя Марися он співає
і простеля тобі рядно...
З тобою то лягати спати
вона зібралась в куширі...

І враз неначе його мати
у воду впала на латаття,
а далі — в сині ятері.

А він на човні сам полинув
у них по хвилях аж до скель...
Кричав, що ще не хоче гинуть,
бо десь Марися його жде...
І вмить зірвався із постелі,
за рами дико ухопивсь...
Забризкав кров'ю стіни темні...
Він головою, мов скажений,
подвійні рами проломив...

Упав із вікон моїх сизих
в глибокий сніг аж у ліси...
гаряча кров його на кризі
надворі іскрами горить.
А душа матері ночами
із України приліта,
над сином месника чекає,
щоб він про сина все, що знає,
народам бурями підняв...

Буран вже далі і не слухав,
труснув лісами серед гір —
завили звірі у яругах,
з дубів і сосен завірюха
зірвала силу давніх гнізд —
і, наче чорними шапками,
крутила ними в небесах...
Де Волга дме вітри боками,
душа жіноча під снігами
лежить із сином у лісах.

Буран летів, гримів піснями,
і гори всіх країв землі,
що мовчки стигнуть над морями,

схилилися із хмар шпилями,
як списами богатирі:

"Спи ж вічно
в холодних російських степах,
дитино забутого краю!
а я буду скрізь городи пролітать
і флюгери з баштів у їх ізривать,
аж доки Вкраїна робоча не встане.

Її вже шумлять над морями сини:
питають про тебе, жовніре!
З Голгофи твоєї шукають роси,
щоб в серці своєму до смерті носить
кривавую рану Вкраїни.

Я, о сину мій, аж доки земля
не зійде з своєї орбіти,-
мале твоє ім'я в глибоких світах,
як душу болючу свою на вітрах,
все буду під сонцем носити!

1916 р.